

*Баранівська Анастасія Сергіївна*  
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти*  
*за спеціальністю Спеціальна освіта,*  
*Котловий Сергій Анатолійович*  
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних технологій,*  
*Житомирський державний університет імені Івана Франка*

## **ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗПР**

Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є однією з ключових умов формування пізнавальних здібностей, соціальної компетентності та успішної підготовки до школи. Особливої уваги потребує розвиток зв'язного мовлення – здатність дитини логічно та послідовно висловлювати свої думки у монологічній та діалогічній формах. У дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) формування мовленнєвих навичок відбувається повільніше, що супроводжується труднощами у побудові граматично правильних висловлювань, структуризації думки та адекватному використанні мовних засобів. Це створює серйозні бар'єри для комунікації, навчання та соціальної адаптації, а також ускладнює роботу педагогів і фахівців з корекційного навчання.

Особливості розвитку мовлення, зокрема і зв'язного мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку, вивчали: Н. Баташева, І. Глущенко, І. Дорожко, Л. Котлова, Л. Лопатіна О. Малиніха, О. Мілевська, І. Омельченко, Л. Прохоренко, Т. Сак, Л. Стахова, О. Терета, Л. Туріщева, Н. Федорова тощо. Незважаючи на наукові досягнення в галузі дефектології та логопедії, існує недостатня кількість досліджень, що висвітлюють особливості структури, закономірності формування та педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення саме у цієї категорії дітей.

За словами Ю. Твардовської, у дітей із затримкою психічного розвитку спостерігаються специфічні особливості мовленнєвої активності, особливо у формуванні зв'язного мовлення. Вони мають труднощі з переказом коротких текстів, складанням розповідей за серією картин або описом наочної ситуації, а

творча розповідь для них практично недоступна. Їхні висловлювання короткі, фрагментарні та непослідовні, логічно слабо пов'язані між собою, а інформативність залишається низькою [3, с. 228].

І. Дорошко та колеги відзначають, що у таких дітей часто спостерігається розбіжність між пасивним і активним словником. Вони можуть неточно вживати слова, підміняти їх або використовувати у неправильному значенні. Крім того, у мовленні часто бракує слів для позначення загальних понять, а активізація словникового запасу відбувається з труднощами [1, с. 61].

В. Орлова підкреслює, що розвиток зв'язного мовлення потребує формування умінь аналізувати, порівнювати та узагальнювати мовні одиниці, що передбачає високий рівень вербально-логічного мислення. Корекційна робота має враховувати специфіку вищих психічних функцій дітей із ЗПР: на початкових етапах застосовуються прості розумові операції (аналіз, класифікація), спираючись на наочно-образне мислення, а на подальших – складніші (узагальнення, абстрагування), що поєднують наочно-образне й словесно-логічне мислення [2, с. 107].

Відзначимо, що у дітей дошкільного віку з ЗПР спостерігається уповільнений темп розвитку мовлення, що проявляється не лише у загальному словниковому запасі, а й у структурі та послідовності висловлювань. Висловлювання таких дітей зазвичай короткі, фрагментарні, логічно слабо пов'язані і часто не передають всього обсягу необхідної інформації. Важливо зазначити, що труднощі виникають навіть при спробі переказати знайомий текст або описати просту наочну ситуацію. Особливо складно дітям дошкільного віку з ЗПР створювати творчі розповіді, адже для цього потрібна здатність до узагальнення, абстрагування та побудови логічної послідовності, що часто перебуває на недостатньому рівні розвитку.

Варто звернути увагу на особливість словникового розвитку дітей дошкільного віку з ЗПР. Існує значна різниця між пасивним і активним словником. Діти добре розуміють окремі слова, але часто не використовують їх у власному мовленні або застосовують неправильно, підміняючи або

спотворюючи значення. Крім того, у мовленні дітей спостерігається нестача слів, що позначають загальні поняття або конкретизують їх, що ускладнює формування повноцінного висловлювання. Активізація словникового запасу відбувається повільно, і дитині важко швидко підбирати потрібні слова для вираження своїх думок.

На практиці ефективність розвитку зв'язного мовлення значною мірою залежить від правильно підібраних методик і прийомів роботи. Важливе значення мають вправи на складання коротких розповідей за картинками, на опис дій та предметів, на побудову речень з новими словами. Корисними є ігрові завдання, що стимулюють мовленнєву активність, та інтерактивна взаємодія з однолітками й дорослими. Діти швидше засвоюють мовленнєві конструкції, коли завдання подані у цікавій та емоційно забарвленій формі, а успіхи у виконанні відзначаються похвалою та заохоченням.

Крім того, розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з ЗПР тісно пов'язаний із розвитком інших психічних функцій: пам'яті, уваги, мислення та уяви. Важливо забезпечити комплексний підхід, коли мовленнєві вправи поєднуються з тренуванням пам'яті, логічних операцій та дрібної моторики, що у свою чергу стимулює мовленнєву активність. Практика показує, що поступове ускладнення завдань, використання системи повторень і різноманітних стимулів сприяє кращому засвоєнню мовних навичок і формуванню більш структурованих та послідовних висловлювань.

Власний досвід і спостереження за дітьми дошкільного віку з ЗПР показують, що одним із ефективних прийомів є моделювання ситуацій, у яких дитина має скласти коротку розповідь або відповісти на запитання, описуючи події та дії. Такі завдання стимулюють мовленнєву активність, формують вміння планувати висловлювання, а також розвивають логіку та послідовність думок. Важливо також підтримувати інтерес дитини, залучати емоційні та ігрові моменти, оскільки це підвищує мотивацію до мовленнєвої діяльності і полегшує засвоєння нових мовних конструкцій.

Отже, розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з ЗПР є

складним процесом, що потребує комплексного підходу: поєднання корекційної роботи, педагогічних методик і психолого-педагогічної підтримки з урахуванням індивідуальних особливостей дитини. Систематичне застосування спеціально організованих вправ, розвиток словникового запасу та комунікативних навичок, поєднання наочно-образного та словесно-логічного мислення сприяє формуванню структурованого, логічного та інформативного мовлення. Такий підхід підвищує рівень пізнавальної та соціальної адаптації дітей і забезпечує їх підготовку до шкільного навчання та інтеграцію в колектив.

### **Список використаних джерел**

1. Дорошко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Розвиток зв'язного мовлення у дітей із ЗПР за допомогою настільних ігор *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. : Психологія. 2022. Вип. 6. С. 59–65.

2. Орлова В., Линдіна Є.Ю., Формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Збірник тез наукових доповідей студентів Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 16 травня 2019 року. Том 1. Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2019. С. 106–107.

3. Твардовська Ю.Ф. Використання ейдетики для розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами старшого дошкільного віку. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи: матеріали II Всеукраїнського науковопрактичного семінару* (20 травня 2021 р., м. Київ). Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021. С. 228–232.